

Bölüm 8

Kamu Hukukunun Dalları

öğrenme çıktıları

1

Uluslararası Kamu Hukuku

- 1 Uluslararası kamu hukukunu genel hatları ile açıklayabilme

2

Anayasa Hukuku

- 2 Anayasa hukukunu genel hatları ile açıklayabilme

3

Genel Kamu Hukuku

- 3 Genel Kamu hukukunu genel hatları ile açıklayabilme

4

Ceza Hukuku

- 4 Ceza hukukunun temel kavramlarını analiz edebilme

5

İdare Hukuku

- 5 İdare hukukunun genel kapsamını belirleyebilme

6

Mali Hukuk

- 6 Mali hukukunun genel kapsamını belirleyebilme

7

Yargılama Hukuku

- 7 Yargılama hukukunun temel esaslarını açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Kamu Hukukunun Dalları • Anayasa Hukuku • Ceza Hukuku • İdare Hukuku • Mali Hukuk • Genel Kamu Hukuku • Uluslararası Kamu Hukuku • Yargılama Hukuku



GİRİŞ

Genel anlamda kamu hukukuna ilişkin yalın bir tanım vermek gerekirse kamu hukuku; devlet teşkilatını, devletin başka bir devletle veya bireylerle ilişkilerini düzenleyen hukuk kurallarının bütünüdür (Gözler, 2012: 48). Özellikle birey-devlet ilişkileri bakımından kamu hukuku ilişkisi, devletin belirli bir konuda iradesini ortaya koymasıyla oluşur. Muhatap olan bireyin bunu kabule ya da onaya ilişkin bir beyanda bulunması gerekli değildir. Bu bağlamda kamu hukuku ilişkisi tek taraflıdır. Bu tek taraflılığın doğal sonucu olarak devlet bireye karşı daha üstün konumdadır. Ayrıca kamu hukuku kapsamındaki hukuki işlemler bakımından, devletin yaptığı işlemler kural olarak hukuka uygunluk karinesinden de faydalanmaktadır. Bir başka deyişle devletin yaptığı işlem bir yargı makamı tarafından iptal edilinceye kadar hukuka uygun kabul edilir. Kamu hukuku alanında devlete bu tür fazladan imkanlar ve imtiyazlar tanınıyor olmasının temel nedeni ise devletin “kamu yararı”na yönelik saiklerle hareket ettiği yönündeki varsayımdır. Belirtmek gerekir ki, kamu hukuku ilişkisi bağlamında devlet aldığı kararları da kendisi re’sen icra edebilmektedir. Bunun için ayrıca bir kişi veya kurumun talepte bulunması ya da yargılama makamı kararının varlığı gerekmez.

Bununla birlikte kamu hukuku dalları içerisinde uluslararası kamu hukukunun biraz daha farklı özellikler gösterdiğini de belirtmek gerekir. Nitekim uluslararası hukukta, ulusal hukuklarda olduğu gibi devlet-birey ilişkisi değil, daha çok devlet-devlet veya devlet-uluslararası kuruluş ilişkileri düzenlenmektedir. Bu bağlamda uluslararası arenada bir devletin başka bir devlete üstünlüğü ilkesel olarak söz konusu olamayacağından, uluslararası kamu hukuku kapsamındaki hukuksal ilişkilerde bir devletin başka bir devletten daha üstün konumda bulunması, tek taraflı açıklamasıyla uluslararası hukuksal bir ilişki kurması kural olarak mümkün olmaz. Bu farklılıklar da uluslararası ilişkilerin ve uluslararası hukukun kendine özgü yapısından kaynaklanmaktadır.

Bu bölümde yukarıda genel özelliklerini açıkladığımız kamu hukuku kapsamında yer alan alt hukuk dalları inceleme konusu yapılacaktır. Bu bağlamda uluslararası kamu hukuku, Anayasa hukuku, genel kamu hukuku, ceza hukuku, idare hukuku, vergi hukuku, yargılama hukuku, kitabımızın bu bölümü kapsamında temel esasları incelenecek hukuk dallarını oluşturmaktadırlar. Devletin temel yapısını, niteliklerini, erklerini, erklerin birbirleriyle olan ilişkilerini, temel hakları inceleme konusu yapması, bu bağlamda da tüm diğer hukuk alanlarının genel

çerçevesini belirleyen anayasal kuralları içermesi nedeniyle Anayasa hukukuna ilişkin açıklamalar geniş tutulurken; diğer hukuk dallarına ilişkin olarak daha dar kapsamda bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

ULUSLARARASI KAMU HUKUKU

Uluslararası kamu hukuku, devletlerin birbiriyle ve uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilerini düzenleyen kurallardan oluşur. Doktrinde bu hukuk dalı devletler umumi hukuku veya devletler genel hukuku gibi terimlerle de ifade edilebilmektedir. Genel kabule göre uluslararası hukukun temel kaynakları, uluslararası antlaşmalar, uluslararası örf âdet ve hukukun genel ilkeleridir (Sur, 2013: s.19 vd.).

Uygulanabilir Antlaşmalar: Antlaşma kavramı ile uluslararası hukuk kişileri arasında, uluslararası hukuka tâbi hukuki sonuçlar doğurmak üzere meydana gelen irade uyuşmaları ifade edilmektedir. Bu tanımı açtığımız zaman, uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bir irade uyuşmasının antlaşma niteliği kazanabilmesi için birçok koşulun bir araya gelmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Antlaşmanın oluşabilmesi bakımından gerekli ilk unsur; söz konusu antlaşmanın, uluslararası hukukun kendilerine bu alanda yetki tanıdığı kişiler arasında yapılmasıdır. Yetki tanınan kişilerin başında ise egemen devletler gelmektedir. Yine ilke olarak uluslararası örgütler de antlaşma akdetme yetkisine sahiptirler. Ancak bu iki uluslararası hukuk kişisi dışındaki birimlerin antlaşma yetkisinin bulunup bulunmadığı konusu tartışmalıdır (Pazarıcı, 2001: 103). İkinci unsur, uluslararası hukuk kişileri arasında bir irade uyuşmasının bulunmasıdır. Son unsur ise, irade uyuşmasının uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak ve uluslararası hukuk çerçevesinde hukuksal sonuçlar doğurmak üzere gerçekleştirilmiş olmasıdır (Sur, 2013: 23 vd.).

Uluslararası Örf ve Âdet: Uluslararası örf-âdet (yapılageliş), uluslararası hukukun antlaşmalar ve hukukun genel ilkeleri dışındaki tüm prensip ve kurallarını içermektedir. Nitekim uluslararası hukukun kaynakları belirtilirken; öncelikle antlaşmalara, daha sonra örf-âdete (yapılageliş), en son olarak da hukukun genel ilkelerine yer verilmektedir (Pazarıcı, 2001: 103 vd). Aynı şekilde, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü m.38/1’de, Divanın kaynakları gösterilirken antlaşmalardan sonra örf-âdete atıf yapılmış, daha sonra ise hukukun genel ilkeleri kaynak olarak gösterilmiştir (Bozkurt, 1999: 604). Genel olarak kabul edildiği şekliyle, belirli bir şekilde davranma yükümlülüğünün bir örf ve âdet kuralından kaynaklandığını söylemek için aranan bazı koşullar bulunmaktadır. Bunlardan ilki maddi koşullar, di-

ğeri ise psikolojik koşuldur. Maddi koşullar, örf ve âdet kuralından bahsedebilmek için devletlerin belli bir davranışta, sürekli olarak bulunmasını ve bu uygulamanın genel olmasını gerektirir. Psikolojik koşul ise bu sürekli ve genel davranışın bir kural düşüncesine dayanılarak yapılmasını gerektirir. Bir başka deyişle devletler bu şekilde davranmaları gerektiği düşüncesiyle hareket ediyor olmalıdırlar.

Hukukun Genel İlkeleri: Hukukun genel ilkeleri, tüm devletlerin ulusal hukuklarının ortak temeli olarak kabul edilmektedirler. Niteliği konusunda öğretide büyük tartışmalar bulunan bu ilkeler, genel olarak şu şekilde tarif edilebilir: Birçok ulusal hukuk düzeninde yer alan ve uluslararası hukuk düzenine aktarılmalarında, ne hukuk mantığı ne de devletlerin değer yargıları bakımından herhangi bir engel bulunmayan, devletlerin ortak hukuk değerini içeren kurallardır (Pazarcı, 2001: 221 vd.). Hukukun genel ilkelerine birkaç örnek vermek gerekirse; hakkın kötüye kullanılmaması, adaletten kaçınmanın yasaklanması, ayırım gözetmeme ve kazanılmış hak ilkeleri sayılabilir.

Öğrenme Çıktısı



1 Uluslararası kamu hukukunu genel hatları ile açıklayabilme

Araştır 1

Bir uygulamanın örf ve âdet kuralı hâline gelmesi için aranan koşullar nelerdir?

İlişkilendir

Uluslararası kamu hukuku alanında daha ayrıntılı bilgi için Hüseyin Pazarcı'nın "Uluslararası Hukuk (Turhan Kitabevi, Ankara 2016)" adlı eserini inceleyiniz

Anlat/Paylaş

Hukukun genel ilkelerini örnekler vererek anlatınız.

ANAYASA HUKUKU

Anayasa hukuku, devletin yönetim biçimi, erklerini ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini belirleyen ve ülkedeki bireylerin temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen anayasal kuralların toplamından oluşur. Türk Anayasa hukukunun temel kaynağını 1982 Anayasası oluşturur. 1982 Anayasası bakımından Türkiye Cumhuriyeti devletinde başlangıçta güçlerin yumuşak ayrılığı ilkesi benimsenmişti. Her ne kadar 2007 Anayasa değişikliğine bağlı olarak Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmeye başlanması, hükümet sistemini güçlerin sert ayrılığı esasının benimsendiği başkanlık sistemine doğru yöneltse de; sistemin en fazla yarı başkanlık olduğu kabul edilebilirdi. Ancak 2017 Anayasa değişiklikleri birlikte hükümet sistemimiz başkanlık sistemi olarak değişmiştir. Cumhurbaşkanlığı sistemi olarak da adlandırılan mevcut hükümet sistemimizde, yürütme tek ayaklı olup, Cumhurbaşkanı etrafında

şekillenmektedir. Dünya üzerinde farklı uygulamaları olsa da, başkanlık sistemi de birçok demokratik ülke tarafından benimsenmiş bir hükümet sistemidir. Örneğin ABD, Brezilya, Güney Kore ve Arjantin bunlardan ilk akla gelenlerdir. Türkiye'nin uzun yıllardır uygulamakta olduğu ve önemli bir tecrübesinin bulunduğu parlamenter sistemi terkedip, başkanlık sistemine geçmesinin ne kazandırıp ne kaybettireceğini gelecek günler daha net gösterecektir. Söz konusu sistemde yasama organı olan TBMM kanun yapmaktadır. Cumhurbaşkanı ve onun şekillendirdiği yürütme, kanunları uygulamakta ve kamu hizmetlerini yürütmektedir. Bununla birlikte Anayasa'da gösterilen sınırlar içerisinde Cumhurbaşkanı çıkartacağı kararnamelerle faaliyet alanı içerisinde gerekli gördüğü birçok düzenlemeyi de doğrudan yapabilecektir. Yargı organları ise birey-birey ve birey-devlet arasında ortaya çıkan hukuki uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmaktadır. Bu noktada şu hususu da belirtmek gerekir ki, hukuk

devleti ilkesi en yalın haliyle devletin de koymuş olduğu kurallarla bağlı olmasını ifade eder. Bu bakımdan devletin kurallara bağlı kalıp kalmadığını etkin şekilde denetleyebilmek, ancak bağımsız bir yargı erki sayesinde mümkün olabilecektir.

Tarihsel süreçte 1924 Anayasası'nda güçler birliği ilkesinin benimsendiği, 1961 Anayasası'nda ise yumuşak güçler ayrılığı ilkesinin kabul edildiği görülmektedir. 1982 Anayasası da başlangıçta aynı sistemi benimsemekteydi. Ancak gerek 1961 gerekse 1982 Anayasa'ları ilk ortaya çıktıklarında bir önceki Anayasa'ya tepkinin izlerini taşımaktaydılar. Bu bağlamda başlangıçta 1961 Anayasası'nda yasamanın, 1982 Anayasası'nda ise yürütmenin öne çıkartıldığı görülmektedir. Nitekim 1961 Anayasası önceki dönemde yürütmenin sahip olduğu gücü, hukuku zorlar şekilde kullanmasına; 1982 Anayasası ise önceki dönemde yürütmenin yasama karşısında zayıf kalmasına ve yasamanın gerektiği gibi çalışmamasına tepkiden kaynaklı hükümler içermekteydi (Aydın, 2008: 190). Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere, 2017 değişiklikleri sonrasında 1982 Anayasası'nın başlangıçta kabul ettiği hükümet sistemi tümünden değişmiş ve hükümet sistemimiz parlamenter sistemden başkanlık sistemine evrilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Temel Nitelikleri

1982 Anayasası'nın 1. maddesinde devletin bir cumhuriyet olduğu ifade edildikten sonra, 2. maddede ise cumhuriyetin temel nitelikleri hükmüne bağlanmıştır. Buna göre; "*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir (Any. m.2).*" Bu düzenlemeden hareketle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin nitelikleri; insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti olarak sıralanabilir. Aşağıda bu nitelikler başlıklar hâlinde incelenecektir.

İnsan Haklarına Saygılı Devlet

İnsan hakları, modern sürecin bir ürünüdür. Bu haklar, insanların sırf insan oldukları için, doğuştan bazı hak ve özgürlüklere sahip olduğu ve devlet tarafından bunlara dokunulamayacağı yolundaki

temel düşüncenin bir ürünü olarak, XVII. yüzyılda ortaya çıkmıştır (Kaboğlu, 1996: 1; Çeçen, 1995: 26). Bu değerler ilk önce doğal hukuk ve toplum sözleşmesi kuramlarıyla açıklanmaya başlanmıştır. Gerek doğal hukuk kavramı gerekse toplum sözleşmesi birer varsayım olsalar da insan haklarının ilk temelleri bu varsayımlar sayesinde atılmıştır. Bu bağlamda insan haklarının ortaya çıkışında, belirli olmamakla ve kişiden kişiye değişmekle eleştirilen doğal hukuk anlayışının büyük etkisi olmuştur (Akıllıoğlu, 1995: 1). İnsan haklarını, insanlığın belirli bir gelişme çağında teorik olarak bütün insanlara tanınması gereken ideal değerler listesi olarak tanımlayacak olursak; *temel haklar* terimi, insan hakları denilen ideal listenin devlet tarafından tanınmış bölümünü ifade eder (Gören, 1995:15).

Geçtiğimiz yüzyılda insan haklarına ilişkin olarak birçok bildirge yayınlanmış ve uluslararası sözleşme imzalanmıştır. 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* yayınlanmış, burada kabul edilen haklara dayalı olarak 1966 yılında da iki uluslararası sözleşme daha kabul edilmiştir. 1966 yılında kabul edilen bu iki sözleşme, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi* ile *Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesidir*. Birleşmiş Milletler daha sonra ayrıca Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine ek seçimlik bir protokol de benimsemiştir. Tüm bu saydığımız metinler; yani 1948 tarihli bildirge, 1966 tarihli iki sözleşme ve daha sonra kabul edilen ek protokol hep birlikte *Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesi* olarak bilinmektedirler. Bunun dışında *Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi*, *Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi* ve *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* gibi pek çok bölgesel sözleşmeler de mevcuttur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1982 Anayasası'nın 2. maddesinde açıkça ifade edildiği üzere temel insan haklarına saygılı bir devlettir. Bu saygının gereği olarak kamusal faaliyetlerini insan haklarına uygun şekilde yürütme yükümlülüğü altındadır.

Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet

Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasa m.2'de açıkça ifade edilen niteliklerinden birisi de Atatürk milliyetçiliğine bağlılıktır. Milliyetçilik genellikle ırki temelli bir ideolojik görüş olarak değerlendirilmekle birlikte, Atatürk milliyetçiliği daha çok vatandaşlık ve aidiyet hissi odaklı olarak yapılandırılmıştır. Bu bağlamda Atatürk milliyetçiliği, Türkiye Cumhuriyetine vatan-

daşlık bağı ile bağlı olan herkesin, renk, din, dil ve ırk ayrımı olmaksızın Türk sayılmasını ifade eder (Ay-dın, 2008:192). Bu bağlamda Atatürk milliyetçiliğine bağlı bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti, hangi ırk-sal kökenden olursa olsun vatandaşlık bağı ile devlete bağlı olan ve kendisini Türk kabul eden herkesi Türk kabul etmekte ve ona tüm vatandaşlara tanınan hak-ları ayırım yapmaksızın tanımaktadır.

Demokratik Devlet

Siyasal anlamda demokrasi, toplumdaki birey-lerin doğrudan yönetime katılmak veya yönetici-leri belirlemek suretiyle devlet yönetiminde etkili olabildikleri ve ifade özgürlüğü başta olmak üze-re diğer temel haklarının teminat altında olduğu yönetim biçimidir. Demokratik sistemlerde ege-menliğin muhakkak halkın elinde olmasına gerek yoktur. Egemenliğin halkın elinde olduğu devlet biçimleri cumhuriyet olarak ifade edilir (Tanör-Yüzbaşıoğlu, 2006, s.62). Ancak cumhuriyet ol-mamakla birlikte demokratik olan siyasal sistemler de mevcuttur. Bunun klasik örneği olarak Birleşik Krallık gösterilir. Bu devlette egemenliğin kral veya kraliçede olmasına karşın, halk, devlet yönetimine etkin şekilde katılmaktadır. Dolayısıyla devlet si-yasal yapı bağlamında monarşik bir demokrasidir. Bu anlatılanlar ışığında denilebilir ki, bir devlette kural olarak isteyen herkes yönetimde rol almaya talip olabiliyor ve yöneticiler halk tarafından eşit oyla seçiliyorsa, ayrıca bireylerin temel hakları da teminat altına alınmışsa, o devlette demokrasinin temel koşulları var demektir. Bu bağlamda *yöneti-cilerin seçimle işbaşına gelmesi, kural olarak isteyen herkesin yönetimde rol almaya talip olabilmesi, diğer temel hakların ve özellikle ifade özgürlüğünün gü-vence altına alınmış olması*, demokratik toplumun temel gerekleri olarak sayılabilir (Aynı yönde bk. Özbudun, 2000, s.82). Türkiye Cumhuriyeti de demokratik bir devlet olarak bu gereklerin yerine getirildiği bir devlettir.

Laik Devlet

Cumhuriyet, egemenliğin halka ait olduğu dev-let biçimidir. Her ne kadar laiklik sıklıkla din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak ifade edilse de hukuki anlamda laiklik hukuk kuralı koy-ma yetkisinin beşerî iradeye, yani insan iradesine bağlı olmasını, bu konuda herhangi bir tanrısal re-feransla hareket edilmemesini ifade etmektedir.

Kamusal faaliyetlerde dini referansların dikkate alınmaması laiklik ilkesinin ilk gereğini oluşturu-maktadır. Laikliğin ikinci gereği olarak ise devletin dini inanç ve ibadetlere karışmaması, ibadetlere en-gel olmak isteyenlere yönelik tedbirleri alması ara-nır. Dolayısıyla laik bir devlet kamusal faaliyetlerini dinî referanslara göre düzenleyemeyeceği gibi, dini inanç ve ibadetlere eşit mesafede olmalı, bireylerin inançlarına ve bunun gereği olan ibadetlerine kural olarak karışmamalıdır. Laik bir devlet olan Tür-kiye Cumhuriyeti de bu gereklere uygun şekilde kamusal faaliyetlerini yürütmektedir. Ayrıca Any. m.24'te de herkesin vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu açıkça vurgulanmış ve te-minat altına alınmıştır.

Sosyal Devlet

Sosyal devlet-sozialstaat (refah devleti-welfare state), acımasız ve sert liberalizmin ortaya çıkardığı sorunları gidermeye yönelik olarak ortaya konulan ve serbest piyasa ekonomisinin yanında devlete birtakım sosyal sorumluluklar da getiren bir devlet anlayışını ifade etmektedir. Temelde serbest piyasa ekonomisinin kurallarına bağlı hareket eden sosyal devlet, diğer taraftan da toplumdaki her bir birey için minimum bir hayat standartı sağlama kaygısı-nı da taşımaktadır. Bu bağlamda sosyal devlet an-la-yışı, bireysel özgürlüklere ve serbest piyasa ekono-misine dayanan liberal düşünce sisteminin insani öğelerle güçlendirilmesine hizmet etmektedir. Ger-çekten de vahşi ve sert kapitalizmin hâkim olduğu bir toplumda, sosyal sınıflar arasındaki farkın iyice açılması, mevcut düzenin meşruiyetini de halk nez-dinde sorgulanır hâle getirecektir. Bu bağlamda gü-nümüz refah devletinde sosyal haklar merkezî bir konuma sahiptir (Kara, 2004: 45). Sosyal bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti de vatandaşı olan her bir birey için insanca yaşamının minimum koşulla-rını sağlamak amacıyla faaliyetlerini yürütmelidir.

Refah toplumunun oluşturulmasında alınabile-cek aktif ve pasif önlemler bulunduğu ifade edilirken, pasif önlemlerin sosyal devlet ilkesi gereğince sosyal haklar alanında gerçekleştirilecek faaliyetlerden oluş-tuğu kabul edilmektedir. Buna göre refah toplumu için aktif önlemler bireysel zenginliklerin artırılması-nı sağlayacak faaliyetlerden ibarettir. Doğal kaynakla-rın bireylerin üretim ve etkinliğine açılması, kamusal arazilerin girişimcilere tahsis edilmesi aktif önlemlerin önde gelenlerindendir. Nitekim bireyler zenginleştik-

çe toplum da zenginleşecektir. Buna karşın pasif önlemler ise özgürlükçü refah devletinin insani yönünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda kişisel özellikleri veya şansları gereği bireysel zenginliklerini artırma imkânı bulamamış kişilerin minimum ihtiyaçlarının karşılanması özellikle gelişmekte olan devletlerde ancak devlet desteği ile mümkün olabilecektir. Emeklilik, zorunlu sağlık giderlerinin karşılanması, eğitim ve öğretimde ücretsiz hizmetlerin sunulması refah toplumundaki önemli pasif önlemlerdir. Bunlar sosyal devlet anlayışının gereği olarak bireylere sunulmalıdır (Varansel, 2010: 55 vd.).

Hukuk Devleti

Hukuk devleti kavramı, en dar anlamıyla, devlet organlarının da, tıpkı toplumdaki bireyler gibi hukuk kurallarıyla bağlı olmasını ifade eder. Dolayısıyla söz konusu ilke, bireylerin devlet karşısında hukuki güvenliğe sahip olmaları ve kendilerini güvende hissedebilmeleri için büyük önem arzeder. Her ne kadar hukuk devleti kavramının ilk ortaya çıkışı ve dar anlamda içeriği bu şekilde ifadelendirilebilirse de; söz konusu kavramın doğal hukuk anlayışının etkisiyle zaman içerisinde daha da geliştirildiği görülmektedir. Günümüzde hukuk devleti kavramının içerisine temel hak özgürlüklerin anayasal güvence altına alınması, idarenin faaliyetlerine karşı yargı yoluna başvurulabilmesi, kanunların anayasal uygunluk denetiminin yapılabilmesi ve kuvvetler ayrılığı gibi başkaca unsurlar da katılmıştır. Bu bağlamda dar anlamıyla ele alınsa bile hukuk devletinde, hukukun üstün kılınması, hukuk kurallarının ayırım gözetilmeksizin tüm bireylere ve devlet organlarına eşit şekilde uygulanması, ortaya çıkan uyuşmazlıkların ise hukuk kuralları çerçevesinde çözülmesi gerekir. Anayasa'mızın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğu açıkça ifade edilerek, devletin bu gereklere bağlı hareket etmesi anayasal güvenceye bağlanmıştır.

Anayasa'ya Göre Devlet Organları

1982 Anayasası'na göre Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuvvetler ayrılığı ilkesine göre yapılandırılmıştır. Bu bağlamda devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç temel erki bulunmaktadır. Yasama erkini TBMM, yürütme erkini Cumhurbaşkanlığı, yargı erkini ise bağımsız mahkemeler oluşturur. Bu hususlar Anayasa madde 7, 8 ve 9'da şu şekilde hükme bağlanmıştır.

VII. Yasama yetkisi

Madde 7 – Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.

VIII. Yürütme yetkisi ve görevi

Madde 8 – Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanlığı (...)(1) tarafından, Anayasa'ya ve kanunlarla uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.⁽¹⁾

IX. Yargı yetkisi⁽²⁾

Madde 9 – Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.

Aşağıda yasama, yürütme ve yargının anayasal düzenlemelerle ne şekilde yapılandırıldığı ele alınacaktır.

Yasama

1982 Anayasası'na göre yasama yetkisi TBMM'ye aittir ve kural olarak bu yetki devredilemez (Any. m.7). TBMM 600 milletvekilinden oluşmaktadır (Any. m.75). On sekiz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir. Bununla birlikte;

- En az ilkokul mezunu olmayanlar,
- kısıtlılar,
- askerlikle ilişkili olanlar,
- kamu hizmetinden yasaklılar,
- taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar,
- zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, Resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler (Any. m.76).

Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler (Any. m.76).

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir aynı günde yapılır. Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir (Any. m.77).

Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri Any. m.87’de şu şekilde düzenlenmiştir;

- kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak;
- bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek;
- para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek;
- milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek
- Anayasa’nın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmek.

Milletvekillerinin görevlerini daha rahat yapabilmeleri için Anayasa’da onlar bakımından birtakım yargısal bağışıklıklar ve güvenceler getirilmiştir. Söz konusu bağışıklıklar yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığından ibarettir.

Yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin temsil ettikleri seçmen iradesini, görüşlerini ve isteklerini herhangi bir baskı altında kalmaksızın açıklayabilmesinin güvencesini oluşturur. Meclis kararıyla kaldırılması mümkün olmayan yasama sorumsuzluğu, bu özelliği dolayısıyla mutlak bir niteliğe sahiptir. Sorumsuzluk bağışıklığı, milletvekillerinin meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, ileri sürdükleri düşüncelerden sorumlu tutulmamaları esasına dayanmaktadır. Milletvekilleri meclis çalışmalarındaki bu faaliyetlerini, ilgili oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine meclisçe başka bir karar alınmadıkça meclis dışında da yineleyebilir ve açığa vurabilirler. Yasama sorumsuzluğu bu yineleme ve açığa vurma için de geçerlidir (Any. m.83/1).

Sorumsuzluğun yanında milletvekillerinin yasama dokunulmazlıkları da vardır. Any. m.83/2’ye göre; “seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılamaz.” Dolayısıyla dokunulmazlığı Meclis tarafından kaldırılmadıkça, suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili hakkında dört muhakeme işleminin yapılması mümkün değildir. Bunlar; yakalama (tutulma), tutuklama, sorgulama ve yargılamadır. Milletvekili statüsündeki kişiler bakımından söz

konusu muhakeme işlemleri gerçekleştirilemediği için, bu durum muhakeme kurallarının kişi bakımından uygulanmasının istisnasını oluşturmaktadır. Ancak dokunulmazlık sadece Any. 83/2’de belirtilen işlemlerle sınırlıdır. Bunlar dışındaki başkaca muhakeme işlemlerinin milletvekilleri hakkında yapılması mümkündür (Centel ve Zafer, 2011: 68). Örneğin; haklarında delil toplanabilir, tanık dinlenebilir.

Bununla birlikte, “ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasa’nın 14. maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır (Any. m.83/2).” Dolayısıyla bir milletvekili kasten birisini öldürdükten hemen sonra veya öldürmeye teşebbüs ederken yakalanırsa, ağır cezayı gerektiren bir suçüstü hâli söz konusu olduğundan dokunulmazlıktan faydalanamayacaktır. Aynı şekilde anayasal düzeni ortadan kaldırmaya veya devleti bölmeye yönelik bir silahlı örgüt üyesi olmaktan dolayı haklarında takibat yapılan milletvekilleri de, Anayasa’nın 14. maddesi kapsamında yer alan fiilleri gerçekleştirdikleri için dokunulmazlıktan yararlanamazlar.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez. Tekrar seçilen milletvekili hakkında soruşturma ve kovuşturma, Meclisin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisindeki siyasi parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz (Any m.83/2)”

Yürütme

2017 Anayasa değişikliğinden sonra hükümet sistemimizde yürütme organı, Cumhurbaşkanından oluşan tek ayaklı bir erk olarak yapılandırılmıştır. Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir.

Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanlığına, siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen aday gösterebi-

lir. Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer. Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir. Seçimlerin tamamlanamaması halinde, yenisi göreve başlayınca kadar mevcut Cumhurbaşkanı'nın görevi devam eder (Any. m.101).

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri Any. m.104'te şu şekilde düzenlenmiştir;

- Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.
- Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder;
- Anayasa'nın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder.
- Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapar.
- Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir.
- Kanunları yayımlar.
- Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir.
- Kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasa'ya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinde iptal davası açar.
- Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanları atar ve görevlerine son verir.
- Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.
- Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.
- Milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar.
- Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar.
- Milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder.
- Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.
- Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle kişilerin cezalarını hafifletir veya kaldırır.
- Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasa'da münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.
- Cumhurbaşkanı, kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilir. Kararnameler ve yönetmelikler, yayımdan sonraki bir tarih belirlenmemişse, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girer.
- Cumhurbaşkanı, ayrıca Anayasa'da ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.

Yargı

Anayasa'ya göre yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır (Any. m.9). Hukuk devleti ilkesinin hayat bulabilmesi bakımından hâkimlerin ve mahkemelerin bağımsızlığı hayati öneme sahip bir husustur. Bu bağlamda söz konusu husus Anayasa koyucu tarafından anayasal teminata bağlanmış (Any. m.138), ayrıca bağımsızlığı sağlamaya yönelik birtakım güvenceler de getirilmiştir (Any. m.139).

Devletin başta gelen fonksiyonlarından biri de adalet dağıtmaktır. İyi bir adaletin başlıca şartı ise adaleti dağıtanların, yani hâkimlerin bağımsız olmasıdır. Zira en küçük bir yabancı unsurun müdahalesi ile bile bozulan kurum adalettir (Toroslu ve Feyzioğlu, 2006:97). Hâkimin bağımsızlığı, onun genel olarak herhangi bir kişi veya kuruma bağlı olmamasını, hiçbir kişi veya kurumdan emir almamasını ifade eder. Bu bağlamda hâkimin bağımsızlığı belirli uyumsuzluklar bakımından değil; genel olarak tüm uyumsuzluklar bakımından ortaya çıkan soyut nitelikli bir özelliktir. Dolayısıyla hâkimin bir uyumsuzlukta bağımsız olması bir başka uyumsuzlukta ise bağımsız olmaması diye bir şey söz konusu olmaz. Hâkim genel olarak ya bağımsızdır ya da değildir.

Hâkimlerin yerine getirdikleri görevin önemi ne binaen, Anayasa'da bağımsızlıkları özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre; *hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar. Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez* (Any m.138).

Bununla birlikte bağımsızlıklarını güvence altına almak adına hâkimlere, Anayasa'da bir takım teminatlar da tanınmıştır. Bu bağlamda, hâkimler *azlonulamazlar, kendileri istemedikçe Anayasa'da öngörülen yaştan (65 yaşından) önce emekliye ayrılmazlar, bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa aylık, ödenek ve özlük haklarından yoksun kılınamazlar* (Any m.139).

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan mahkemelerin bağımsızlığı, mevcut siyasi düzen ve iktidar karşısında hukukun üstünlüğünü sağlamanın da en önemli enstrümanını oluşturmaktadır. Bu itibarla mahkemelerin genel olarak bağımsız olması, sadece adil yargılanma hakkı bakımından değil; genel olarak iktidarın sınırlandırılması ve toplumun hukuk düzenine güvenini sağlamak bakımından da büyük önem arzeder.

Mahkemelerin bağımsızlığının sağlanabilmesi bakımından öngörülen en önemli teminatlardan birisi de kanuni hâkim ilkesidir. Anayasa'nın 37. maddesinde güvence altına alınan kanuni hâkim ilkesi, somut bir uyumsuzluğa ilişkin yargılama yapacak mahkemenin kuruluşunun, yetkilerinin ve yargılama usulünün kanunla ve *daha bu uyumsuzluk ortaya çıkmadan önce belirlenmiş olması* gerekliliğini ifade eder. Bu şekilde sanıkların salt kendileri için kurulmuş, ad hoc nitelikteki (özel) mahkemelerde yargılanmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Nitekim olaya ve kişiye özel kurulmuş olmaları dolayısıyla bu tür mahkemelerin bağımsızlığına ve dolaylı olarak tarafsızlığına güven duyulamayacaktır.

Öğrenme Çıktısı

2 Anayasa hukukunu genel hatları ile açıklayabilme

Araştır 2

Bir milletvekili hangi hâllerde yasama dokunulmazlığından faydalanamaz?

İlişkilendir

Anayasa hukuku alanında daha ayrıntılı bilgi için Ergun Özbudun'un "Türk Anayasa Hukuku (Yetkin Yayınevi. Ankara, 2016)" adlı eserini inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

Sosyal devlet anlayışının gereği olarak bireylere devlet tarafından sunulması gerekenleri tartışınız.

GENEL KAMU HUKUKU

Bu hukuk dalı Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan Fransız öğretisinin bir ürünüdür. Bu hukuk dalının gelişmesinde Alman ekolünün de önemli etkileri olmuştur. Hukuk felsefesine yakın olan, devleti ve insan haklarını ele alan genel kamu hukuku bu bağlamda Anayasa hukuku ile yakın ilişkilidir. Devletin tanımı, öğeleri, tarihsel gelişimi, devlet yapıları ve insan hakları bu alanın temel inceleme konularını oluşturur.

Devlet toplumun siyasal örgütlenmesidir. Tarih-sel süreçte insan topluluklarında giderek artan nüfus, beraberinde kargaşa ve düzensizliği getirince, insanlar kendilerini güven altına alabilmek ve haklarını koruyabilmek açısından, devlet kurumuna ihtiyaç duymuşlardır (Çeçen, 1995: 93). Büyüyen tehlike ve tehditler karşısında bireysel savunmanın yetersizliğini gören insanlar, kolektif güvenlik sistemleri kurmaya başlamışlar ve bu amaçla bir araya gelerek ilk devlet örneklerini oluşturmuşlardır. İlerleyen süreçte bu yapılar giderek daha çok kurumsallaşmış ve kurulan düzen zaman içerisinde adaletle uyuturilmaya başlanmıştır. Bu şekilde adaletten nasibini alan devlet doğa ve nitelik değiştirmiş bu arada da adaletin değişik görünüm ve anlayış şekilleri ortaya çıkmıştır (Zabunoğlu, 1973: 65).

Devleti; belirli bir toprak parçası (ülke) üzerinde egemenlik sahibi olan insan topluluğu olarak tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda devletin insan, ülke ve egemenlik olmak üzere üç temel unsuru bulunmaktadır (Aydın, 2008: 239). Bununla birlikte modern süreçte devlet nitelik ve yapı değiştirmiştir. Ulus devlet şeklinde yapılanan modern devletlerin en önemli egemenlik göstergelerinden birisi belirli bir toprak parçası üzerinde şiddet tekelini ellerinde bulundurmalarıdır. Bazı düşünürler modern anlamda devlet tanımı yaparken şiddet tekelini elinde bulundurmayı belirleyici unsur olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda en kısa tanımıyla devlet; belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğudur (Pierson, 2000: 24 vd.).

Bunlar dışında genel kamu hukukunun en önemli çalışma konularından birisi de özgürlük ve eşitlik paradoksudur. Nitekim bu iki kavram her ne kadar ilk bakışta birbiriyle paralel ilerleyen kavramlar gibi görünseler de, daha yakından incelendiklerinde, ikisinin çoğu kez birbiriyle çelişir durumda oldukları görülecektir. Gerçekten de bir devlette bireyler arası

eşitliği sağlamak amaçlanırsa çoğu kez özel mülkiyet, ticari faaliyette bulunma, üretim araçlarına sahip olma gibi özgürlüklerin kısıtlanması söz konusu olacaktır. Ancak devlet bireysel özgürlükleri ön planda tutarsa ve bu amaçla özel mülkiyeti, ticareti ve üretim araçlarına sahibi olmayı serbest bırakırsa, bu durumda da bu yolla zenginleşen bir sınıf ortaya çıkacak, bu da toplumsal eşitliğe zarar verecektir. İşte genel kamu hukuku bunlardan hangisinin toplumsal önceliği olduğu konusundaki görüşleri de konu edinmektedir. Bu bağlamda liberal devletler özgürlüğün toplumsal gerekliliğini ön planda tutarken, sosyalist örgütlenmeler eşitliğin toplumsal gerekliliğini öncelemektedirler.

Bunun yanında insanların sırf insan olma vasıfları dolayısıyla doğuştan devlet karşısında bir takım haklara sahip olarak doğdukları düşüncesinin yansıması olan insan hakları kavramı da genel kamu hukuku içerisinde ele alınmaktadır. Doktrinde temel hak terimi yerine farklı terimlerin kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin; Kapani, *kamu hürriyetleri* terimini kullanmaktadır (Kapani, 1976: 14 vd). Ayrıca *temel hak ve özgürlükler* şeklinde bir terim kullanıldığı da görülmektedir (Korkusuz, 1998: 12). Ancak özgürlük bir şeyi yapma ya da yapmama serbestliğidir. Hak kavramı ise özgürlükten daha geniş bir anlam taşır. Hak, yalnız serbest olmayı değil; bunun yanında devletten ve diğer bireylerden bir takım taleplerde bulunmayı da kapsar. Bu bağlamda her özgürlük bir haktır ancak her hak bir özgürlük değildir. Bu nedenle pozitif hukuka aktarılmış insan haklarını ifade etmek için kamu hürriyetleri terimi kullanıldığında, bu ifade, genellikle bir şeyi talep edebilme yetkisi olarak ortaya çıkan sosyal hakları kapsamayacaktır. Ayrıca her özgürlük aynı zamanda bir hak olduğundan temel hak ve özgürlükler şeklindeki ifadede, özgürlük kavramı gereksiz kullanılmış olacaktır ki, bu da bir tür anlatım bozukluğudur. Bu nedenle biz temel haklar terimini kullanmayı daha uygun buluyoruz. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki doktrinde bazen temel haklar teriminin insan hakları kavramını ifade etmek için kullanıldığı da görülmektedir (Uygun, 2000: 20).

Temel haklar, temel fonksiyon olarak devlet ve diğer bireyler karşısında kişinin maddi ve manevi bütünlüğünü koruma altına alır. Hemen her insanın özünde, gizli bir potansiyel vardır. Bu potansiyel sayesinde insan birçok eylemi gerçekleştirebilir. Bu bağlamda bugünkü medeniyet insanın bu

potansiyelini kullanabilmesi sayesinde doğmuştur. Örneğin, birçok insanın yapısında Hamlet'i yazacak ya da ampulü bulacak potansiyel vardır. Ancak bunları sadece bu potansiyeli gerçekleştirebilecek uygun ortamı bulan kimseler yapabilmişlerdir. İnsanın bu potansiyelini kullanabilmesi, toplum düzeninin uygun koşulları sağlamasına bağlıdır. Bu koşullardan en önemlisi ise insanların özgür olmasıdır. Özgürce düşünmek ve araştırmak yasaklanmışsa düşünsel, bilimsel, edebî ya da sanatsal bir ürün ortaya çıkarmak zorlaşır. Baskı altında insanın yaratıcılığı ve verimliliği azalır. Özgür ortam ise insana yaratıcılık ve verimlilik konusunda sınırları zorlama imkânı verir. Böylelikle özgür insanlardan oluşan toplumların gelişimi diğerlerine nazaran daha hızlı ve daha fazla olacaktır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin bu gelişmişlikleri sayesinde mi temel haklara saygılı olup onları güvence altına aldıkları; yoksa bu ülkelerin temel haklara saygı gösterip onları güvence altına aldıkları için mi bu kadar gelişmiş oldukları sorusuna net bir cevap verebilmek oldukça güçtür.

İnsan hakları, bu kavramın ilk ortaya çıktığı zamandan beri değişik kriterlere göre ayrımlara tabi tutulmuş ve sınıflandırılmışlardır. Jellinek tarafından yapılan bir sınıflandırmada insan hakları; negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları şeklinde bir ayrıma tabi tutulmuştur. Negatif statü hakları, kişinin devlet tarafından dokunulamayacak alanını çizen, bireyi devlete karşı koruyan hakları ifade ederken pozitif statü hakları, bireylere devletten olumlu bir davranış, bir hizmet isteme hakkı tanıyan haklardır. Aktif statü hakları ise kişinin devlet yönetimine katılmasını sağlayan haklardır. Doktrinde bu ayrım da sıklıkla kullanılmakla birlikte, biz insan haklarını, kavramın tarihsel gelişim sürecine de paralellik arz etmesi bakımından birinci kuşak haklar, ikinci kuşak haklar ve üçüncü kuşak haklar şeklinde sınıflandırarak incelemeyi daha uygun buluyoruz.

Birinci Kuşak Haklar (Klasik Haklar): Bu hakların temel özelliği, kişilere devletin karışamayacağı özel bir alan oluşturmalarıdır. Bu özel alan içerisinde kişiler diledikleri gibi hareket edebilirler. Birinci kuşak haklar, kişileri devlete karşı korurken devlete kişilere müdahale etmeme ve karışmama yükümlülüğü getirir. Birinci kuşak hakları kullanabilmek bakımından kişinin ihtiyacı olan en önemli şey özgür olmaktır. Devlete düşen ise kişiye karışmamak, pasif bir tutum sergilemektir. Doğal hukuk akımı ve bu

akımın devamı olan bireycilik öğretisi, bu özgürlüklerin kuramsal verilerini sağlamışlardır. Bu haklardan belli başlıları; yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı, kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği, düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü, eşitlik hakkı, seçme ve seçilme hakkı, tarafsız yargıç önünde yargılanma hakkı, inanç ve ibadet özgürlüğü, dernek kurma hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, dilekçe hakkı, kamu hizmetine girme hakkı, mülkiyet hakkı olarak sayılabilir (Uygun, 2000: 22 vd.).

İkinci Kuşak Haklar (Sosyal Haklar): XIX. yüzyılda eşitlik ve özgürlükler herkese tanınmış olsalar da bunlardan sadece küçük bir zümre yararlanabiliyordu. Büyük bir kesim ise yoksulluk nedeniyle sahip olduğu haklardan faydalanamıyordu. Örneğin insanların yaşam hakkı vardı ancak basit hastalıklara karşı bile bazen çaresiz kalabiliyorlardı. Ne doktora gidecek ne de ilaç alacak maddi güce sahiptiler. Konut dokunulmazlıkları vardı ancak konutları yoktu. Zamanla insan haklarından faydalanabilmek için bireylerin sadece özgür olmalarının yeterli olmadığı anlaşıldı. Özgür oldukları hâlde bu haklardan faydalanamayan çok kimse vardı ve bunların bu haklardan faydalanabilmeleri için desteklenmeleri gerekiyordu (Kaboğlu, 1996: 7 vd.). Bu düşünceler temelinde 19. yüzyıldan başlayarak insan hakları düşüncesinde önemli bir gelişme oldu. İnsan hakları artık sadece bir özgürlük olarak değil; aynı zamanda devletten bir hizmet isteme yetkisi veren haklar olarak da düşünülmeye başlandı ve ikinci kuşak haklar bu şekilde doğdu. Bu haklardan başlıcaları; çalışma hakkı, sendika kurma hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı, işyeri yönetimine katılma hakkı, dinlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, parasız eğitim ve öğretim hakkı, kültürel yaşama katılabilme hakkı, sağlık hakkı, beslenme hakkı, konut hakkı, anne-çocuk-sakat-yaşlı gibi korunmaya muhtaç kimselerin korunmasıyla ilgili haklar olarak belirlenebilir (Uygun, 2000: 24).

Üçüncü Kuşak Haklar (Dayanışma Hakları): İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerin gelişmesi ve birçok uluslararası örgütün kurulması ile insan hakları devletler üstü düzeyde gündeme gelmeye başladı. Üçüncü kuşak haklar, işte tam da bu dönemde, özellikle sömürgeci çıkan üçüncü dünya ülkelerinin baskısı sonucu tanınmaya başlamıştır (Kaboğlu, 1996:10). Çevre hakkı, insanlığın ortak mal varlığına saygı hakkı, gelişme hakkı ve barış hakkı üçüncü kuşak haklardan başlıcaları olarak sayılabilirler. Bu hakların in-

san hakları olarak nitelendirilmesi konusu oldukça tartışmalıdır. Bununla birlikte 21. yüzyılda bu hakların insan hakları tartışmalarında önemli yer tutacağı beklenmektedir. Dayanışma haklarını doğuran başlıca nedenler, bilimsel ve teknik ilerlemenin yarattığı sorunlardır. Çevre kirliliğinin aşırılığı, nükleer silahlanmadaki artış, ülkeler ve bölgeler arasında ciddi gelişmişlik farklılıklarının bulunması bu bağlamda ilk akla gelen nedenlerdir. Bu sorunların çözümü için insanlık çeşitli arayışlar içerisinde ve söz konusu sorunların insan hakları içerisinde ele alınması da bu çözüm arayışlarından bir tanesidir. Üçüncü kuşak hakların gerçekleştirilmesi için kişilerin, kurumların ve devletin ortak çabası gerekir. Yani bu hakların gerçekleştirilmesi bakımından tek başına devlet değil, onunla birlikte kişiler ve kuruluşlar da sorumluluk altındadırlar (Uygun, 2000: 24 vd.).

Öğrenme Çıktısı



3 Genel Kamu hukukunu genel hatları ile açıklayabilme

Araştır 3

Genel kamu hukukunun temel inceleme konularını belirtiniz?

İlişkilendir

Devlet teorisi konusunda daha ayrıntılı bilgi için bk. Oktay Uygun, Devlet Teorisi, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2015.

Anlat/Paylaş

Gelişmiş ülkelerin bu gelişmişlikleri sayesinde mi temel haklara saygılı olup onları güvence altına aldıkları; yoksa bu ülkelerin temel haklara saygı gösterip onları güvence altına aldıkları için mi bu kadar gelişmiş oldukları konusunda tartışınız.

CEZA HUKUKU

En yalın hâliyle ceza hukuku; suç, yaptırımını ve bunlara etki eden koşulları inceleme konusu yapan hukuk dalıdır. Geniş anlamda ceza hukuku, maddi ceza hukuku (genel ve özel hükümler), ceza muhakemesi hukuku ve infaz hukukundan oluşur. Ancak bu başlık altında dar anlamda ceza hukukunu ifade eden maddi ceza hukuku inceleme konusu yapılacaktır. Genel hükümlerde kural olarak tüm suç tipleri bakımından geçerli olan hususlar ile yaptırıma etki eden koşullar inceleme konusu yapılırken özel hükümlerde gerçek anlamdaki ceza normları, bir başka deyişle suç tipleri ve yaptırımları incelenmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki ceza hukuku alanındaki genel kanun; 26 Eylül 2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'dur.

Ceza hukukunun temel kavramları suç ve cezai yaptırımdır. Bir hukuk normunun ceza hukuku anlamında bir suçu düzenleyip düzenlemediği ancak normun yaptırım kısmına bakılarak tespit edilebilir.

Bu bağlamda ceza normu, kural ve yaptırım olmak üzere iki temel kısımdan oluşur. Kural kısmında suça ilişkin tanım ve buna uyulmasına dair emir yer alırken yaptırım kısmında ise kuralın ihlal edilmesi hâlinde uygulanacak yaptırım türü yer alır. Ceza normunu diğer hukuk kurallarından ayıran husus, normun yaptırım kısmında saklıdır. Dolayısıyla bir hukuk kuralının ceza normu olup olmadığı ancak onun yaptırım kısmına bakılarak tespit edilebilir (Toroslu, 2005: 32 vd.).

TCK'ya göre, suç karşılığında söz konusu olabilecek yaptırımlar, ceza ve/veya güvenlik tedbiridir. Cezalar ise adli para cezası veya hapis cezası olabilir (TCK m.45). Bu nedenle bir hukuk kuralına uymamanın karşılığı olarak adli para cezası ve/veya hapis cezası ya da emniyet tedbiri öngörülmüşse o kural bir suçu düzenlemektedir (Koca ve Üzülmüş, 2012: 467 vd.). Cezai nitelikteki bu hukuk kuralları, mutlaka Ceza Kanunu'nda düzenlenmiş kurallara da değildir (Toroslu, 2005: 46). Ceza Kanunu'nda

düzenlenenler dışında, Bankacılık Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gibi diğer kanunlarda da cezai yaptırıma bağlanmış kurallara yer verilmiş olabilir. Örneğin, izinsiz bankacılık faaliyetinde bulunma suçu, Bankacılık Kanunu'nda düzenlenmiş olan bir suç tipidir. Yaptırım olarak da üç yıldan beş yıla kadar hapis cezasına ve beş bin güne kadar adli para cezasına bağlanmıştır (Bank. K. m.150/1).

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, kanunda, ceza hukuku anlamındaki suç karşılığında yaptırım olarak ceza ve/veya güvenlik tedbirleri öngörülmüştür. Güvenlik tedbirleri, TCK m.53 vd. belirli hakları kullanmaktan yoksun bırakma, eşya ve kazanç müsaderesi, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri vb. olmak üzere hükme bağlanmıştır. Cezalara ilişkin esaslar ise TCK m.45 vd. yer almaktadır. Buna göre; suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adli para cezalarıdır (TCK m.45). Hapis cezaları şunlardır; a) Ağırlaştırılmış müebbet

hapis cezası. b) Müebbet hapis cezası. c) Süreli hapis cezası. Bu noktada belirtmek gerekir ki süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hallerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz. Hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır (TCK m.46 vd.). Süreli hapis cezasının kısa süreli olması cezanın adli para cezasına ve diğer alternatif cezai yaptırımlara çevrilmesi bakımından önem arz eder. Bununla birlikte adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir. En az yirmi ve en fazla yüz Türk lirası olan bir gün karşılığı adli para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsi halleri göz önünde bulundurularak takdir edilir (TCK m.52).



Yaşamla İlişkilendir

“Suç mağduru çocuk ve şiddet mağduru kadınlara güven hissedecekleri yeni ifade odaları”

DHA

Ümit KOZAN/ANKARA, (DHA) - ADALET Bakanlığı, suç mağduru çocuk ile şiddet mağduru kadınların ifade ve beyanlarının alınmasında kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlamak amacıyla 23 il 26 adli yede 30 Adli Görüşme Odası'nın kapılarını yarın açıyor.

Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'ın talimatıyla hazırlanan Adli Görüşme Odaları Yönetmeliği 24 Şubat 2017 tarihinde yürürlüğe girdi. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Mağdur Hakları Daire Başkanlığı Adli Görüşme Odalarını faaliyete geçirilmesiyle ilgili çalışmalarını tamamladı. 2012–2014 yılları arasında yürütülen Çocuklar için Adalet Projesi kapsamında çocukların uygun koşullarda ifade ve beyanlarının alınması için proje bütçesinden yaklaşık 522 bin Euro maliyetle teknik donanımlı ve SEGBİS uyumlu odalar oluşturuldu.

İKİNCİL MAĞDURİYETLER ÖNLENECEK

Pilot uygulamanın yürütüldüğü İstanbul Çağlayan, İstanbul Bakırköy, İstanbul Anadolu, Ankara adliyelerinde 2'şer, İzmir, Adana, Bursa, Antalya, Kayseri, Konya, Manisa, Gaziantep, Mersin, Samsun, Aydın, Sakarya, Zonguldak, Malatya, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Çorum, Şanlıurfa, Eskişehir ve Trabzon adliyelerinde de 1'er Adli Görüşme Odası hizmete giriyor.

Adli görüşme odalarında “çocuğun üstün yararı” ilkesi gözetilmek suretiyle öncelikli olarak mağdur, tanık ve suça sürüklenen çocuklar olmak üzere cinsel suç ve aile içi şiddet suçu mağduru kadınlar ile diğer kırılgan gruba mensup mağdurların ifade ve beyanlarının alınmasında kullanılması amaçlanıyor. Bu sayede mağdurların ifadesinin bir defa alınması ve ikincil mağduriyetinin önlenmesi hedefleniyor.

AYRI ODADAN OLUŞUYOR

Adli görüşme odaları, görüşme yapılacak kişilerin ifade ve beyan öncesinde kendilerine uygun şekilde hazırlanmış olan 'Bekleme Odası', ifade ve beyanlarının alındığı sırada sadece uzmanın ve görüşülen kişilerin bulunduğu, ifade ve beyanın kamera ile kayıt altına alındığı 'Görüşme Odası' ve Cumhuriyet savcısı, avukat, zabıt katibi gibi ilgililerin adli görüşme odasında yapılan görüşmeyi izledikleri, mikrofon ve kulaklık aracılığıyla adli görüşmeciye, sorulmasını istedikleri soruları ilettikleri 'Gözlem Odası' olarak isimlendirilmiş olan üç odadan oluşuyor.

ADAN Z'YE TÜM KONTROLLER YAPILDI

Yönetmelik gereğince yapılması gereken çalışmalar Bakanlık tarafından tamamlandı. Odalarda verilecek hizmetin aksamaması için Cumhuriyet Başsavcılıklarınca odaların gerekli fiziki koşulları sağlanarak kullanıma hazır hale getirildi. Bilgi işlem Daire Başkanlığı'nca iş akışının sağlanması için UYAP ekranları oluşturuldu.

PERSONEL EĞİTİMDEN GEÇİRİLDİ

Tüm kırılğan grupları kapsayacak şekilde vaka yönetiminin uygulanması, savcılık aşamasından mahkeme aşaması neticelenene kadar hizmet sunulmasını, bilgilendirme konusunun etkin şekilde yerine getirilmesini öngören onarıcı adalet sisteminin kurumlar arasındaki koordinasyonu da artırması hedefleniyor. Adalet Bakanlığı bünyesindeki odalarda hizmet verecek personeller, Bakanlık bünyesinde oluşturulan programlarda hizmet içi eğitime tabi tutuluyor. Bu kapsamda

Adli Görüşme Odalarından sorumlu başsavcı vekilleri ile Adli Görüşme Odaları koordinatörlerinin eğitimleri tamamlandı. Adli görüşme odalarında görevlendirilecek psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılar için ise Antalya'da düzenlenen hizmet içi eğitim programı 6 Mayıs 2017'ye kadar devam edecek.

Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr/suc-magdurucocuk-ve-siddet-magdurur-kadinklara-g-40414554>

Öğrenme Çıktısı



4 Ceza hukukunun temel kavramlarını analiz edebilme

Araştır 4

Yüz güne kadar adli para cezasına tabi tutulan bir fiili gerçekleştiren kişi hakkında, temel ceza olarak en az ne kadar gün adli para cezası belirlenebilir?

İlişkilendir

Ceza hukuku genel hükümler alanında daha ayrıntılı bilgi için Mahmut Koca - İlhan Üzülmüş'e ait olan "Ceza Hukuku - Genel Hükümler (Seçkin Yayınevi. Ankara, 2016)" adlı eseri inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

Ceza Kanunu'nda düzenlenenler dışında, cezai yaptırıma bağlanmış kurallara yer verilmiş diğer kanunları belirtiniz.

İDARE HUKUKU

İdare hukuku, idarenin kuruluş ve işleyişini inceleyen hukuk dalıdır. İdare hukukunun temel konuları; idari yapı, kamu görevlileri, idari işlemler, kamu malları ve yönetimin denetimidir. İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir. İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. Kamu tüzelkişiliği, ancak kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulur (Any. m.23). Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler (Any. m.124).

Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır. İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır. Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden

çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir (Any m.126).

Mahalli idareler ise; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir. Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir (Any m.127).

İdare kamusal faaliyetlerini idari işlemler vasıtasıyla yürütür. İdari alanda belirli bir hukuki amacı gerçekleştirmek için idarenin yapmış olduğu irade açıklamalarına idari işlem denilir (Gözler, 2010: 263). İdari işlemler tek yanlıdır, kamu yararı için yapılır ve kanuna dayanır.

İdarenin insan ögesine kamu görevlileri ya da kamu personeli denilmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarının genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin ge-

rektirdiği asli ve sürekli görevleri yürüten kişilere kamu görevlisi denir. Kamu görevlileri, devlet memurları ile diğer kamu görevlilerinden oluşmaktadır.

İdarenin kamu malları üzerinde koruma, kullanma, gelir ve ürünlerinden yararlanma, genel ve özel olarak başkalarını yararlandırma, kamu malı olmaktan çıkarma gibi yetkileri vardır. Bunun dışında kamu kuruluşları, anayasal çerçevede ve kanuna uygun olarak özel mülkiyet içerisindeki bazı malları kamulaştırma imkânına da sahiptirler. Kamu malları devlete ait olan mallar demektir. Bunlar satılamazlar, kamulaştırılamazlar, haczedilemezler, vergiye tabi değildirler ve kural olarak bunlara verilen zarar nedeniyle şahıslara ait olan mallara verilen zarara oranla daha ağır yaptırımlar öngörülmüştür.

Son olarak belirtmek gerekir ki hukuk devletinin en önemli gereklerinden birisi idarenin hukuk kurallarıyla bağlı olmasıdır. Bu nedenle idarenin hukuka uygun davranıp davranmadığının denetiminin yapılması gerekir. Hukuk devleti olmanın gereği olarak, 1982 Anayasası'nda idarenin bütün eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olduğu açıkça ifade edilmiştir. Ancak idarenin yargısal denetimi hukuk devleti olmanın bir gereği olmakla birlikte, idarenin yegane denetim yöntemi değildir. Yargısal denetim dışında, idarenin kendi organlarıncı yaptığı denetim, siyasal denetim, uluslararası denetim ve kamuoyu denetimi gibi yollarla da idarenin denetlenmesi de söz konusudur.

Öğrenme Çıktısı

5 İdare hukukunun genel kapsamını belirleyebilme

Araştır 5

İdarenin kamu malları üzerindeki yetkilerini anlatınız.

İlişkilendir

İdare hukuku alanında daha ayrıntılı bilgi için Kemal Gözler'e ait olan, "İdare Hukuku Dersleri (Ekin Yayınevi, Bursa, 2016)" adlı eseri inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

İdarenin tek denetim yöntemi idarenin yargısal denetimi midir, tartışınız.

MALİ HUKUK

Devletin kamu hizmetlerini görürken ihtiyaç duyduğu parayı elde etmesi, kullanması, harcaması gibi konulara ilişkin kurallar toplamı mali hukuku oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle mali hukuk, devletin mali uğraşlarını, kamusal gelir elde etme ve harcama işlerini inceleme konusu yapmaktadır. Kamu gelirleri, kamu giderleri ve bütçe mali hukukun temel çalışma alanlarıdır.

Vergi hukuku mali hukuk içerisindeki alt dallardandır. Vergi, kamu giderlerini karşılamak üzere devletin, tek taraflı olarak ve vergilendirme yetkisine dayanarak kişilerin gelir ve mallarından aldığı ekonomik değerleri ifade eder. Vergi hukuku ise devlet ile kişiler arasında vergi ilişkisinden doğan hak ve ödevleri, verginin tarh ve tahakkukunu, tahsilini ve vergi yargısını düzenleyen kurallardan oluşur.

Vergi hukuku, genel vergi hukuku ve özel vergi hukuku olmak üzere iki alt dala ayrılır. Vergi usul hukuku, vergi icra hukuku, vergi yargılama hukuku, vergi ceza hukuku ve uluslararası vergi hukuku genel vergi hukuku altında ele alınırken özel vergi hukukunda Türk vergi sistemi incelenmektedir.

Vergi hukukun temel ilkelerini; genellik, adalet ve kanunilik oluşturmaktadır. Genellik ilkesi, kural olarak, ayrımcılık yapılmaksızın herkesten vergi alınmasını ifade eder. Vergide adalet, vergilendirmenin mali güce göre yapılmasını vurgulayan bir ilkedir. Kanunilik ilkesi ise verginin kanunla konulmasını, değiştirilmesini ve kaldırılmasını ifade etmektedir.

Mali hukuk kapsamında ele alınması gereken bir diğer alt alan da bütçedir. Bütçe, devletin ve diğer kamu kuruluşlarının yıllık gelir ve giderlerinin

karşılıklı olarak gösterildiği ve gelir ve giderlerin toplanmasına, harcamaların yapılmasına gelecek bir yıl için izin ve yetki veren belgedir (Aydın, 2008: 250). Kamu idarelerinin ve kamu iktisadî teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır. Malî yıl başlangıcı ile merkezi yönetim bütçesinin hazırlanması, uygulanması ve kontrolü ile yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller kanunla düzenlenir. Bütçe kanununa, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz. Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini, malî yılbaşından en az yetmiş beş gün önce, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar. Bütçe teklifi Bütçe Komisyonunda görüşülür. Komisyonun elli beş gün içinde kabul edeceği metin Genel Kurulda görüşülür ve malî yılbaşına kadar karara bağlanır. Merkezî yönetim bütçesiyle verilen ödenek, harcanabilecek tutarın sınırını gösterir. Harcanabilecek tutarın Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle aşılabileceğine dair bütçe kanununa hüküm konulamaz (Any. m.161).

Öğrenme Çıktısı



6 Mali hukukunun genel kapsamını belirleyebilme

Araştır 6

Vergi hukukunun temel ilkelerini açıklayınız.

İlişkilendir

Mali hukuk alanında daha ayrıntılı bilgi için Nurettin Bilici - Adem Bilici'ye ait olan "Mali Hukuk (Savaş Yayınevi: Ankara 2016)" adlı eseri inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

Mali hukukun temel çalışma alanlarını anlatınız.

YARGILAMA HUKUKU

Yargılama hukuku, hukuki uyuşmazlıkların mahkemeler tarafından ne şekilde çözüme kavuşturulacağını düzenleyen kurallardan oluşur. Özel hukuk mahkemelerindeki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kurallar medeni muhakeme hukukunu, cezai uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kurallar ise ceza muhakemesi hukukunu oluşturmaktadır. İdari yargı organlarının yargılama yöntemleri ise idari yargılama hukukunun konusunu oluşturur. Bunun yanında özel hukuka ilişkin bir hakkın devlet eliyle ve zorlamasıyla ne şekilde elde edileceğini düzenleyen, medeni muhakeme hukukunu tamamlayıcı nitelikte icra ve iflas hukuku da yargılama hukuku içerisinde yer almaktadır. Bunlar dışında askerî ceza yargısı, askerî idari yargı, uyuşmazlık yargısı ve Anayasa yargısı gibi başkaca yargılama hukuku alanları da bulunmaktadır. Ancak bunlardan daha geniş uygulama alanı olan dört tanesinin aşağıda biraz daha ayrıntılı ele alınması uygun görülmüştür.

Medeni Muhakeme Hukuku: Özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümüne ilişkin kurallardan oluşması dolayısıyla medeni muhakeme hukukunun genel-

likle özel hukuk içinde incelendiği görülmektedir. Ancak yargılama devletin doğrudan müdahalesinin olduğu bir alandır. Bu nedenle hangi tür uyuşmazlıklara ilişkin kuralları inceleme konusu yapsa yapsın, yargılamaya ilişkin bir hukuk dalının kamu hukuku içerisinde ele alınmasının sistematik açıdan daha yerinde olacağı kanaatindeyiz. Bu yargılama hukuku dalı, adliye mahkemelerinin özel hukuk alanındaki tüm yargısal faaliyetlerini inceleme konusu yapar. Bir başka deyişle medeni muhakeme hukuku, özel hukuk alanında ortaya çıkan uyuşmazlıkların ne şekilde çözüleceğini düzenleyen kurallardan oluşmaktadır. Bu alandaki genel kanun, 12 Ocak 2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'dur. Bu Kanun 1 Ekim 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İcra ve İflas Hukuku: İcra ve iflas hukuku, medeni muhakeme hukukunu tamamlayan bir hukuk dalıdır. Nitekim özel hukuk alanındaki hak sahiplerinin, haklarını devlet eliyle ve zorlamasıyla ne şekilde elde edebileceklerine ilişkin kurallar icra ve iflas hukukunun temel inceleme alanını oluşturur. Bu bağlamda hukuk mahkemelerinin verdiği hükümler, lehine

karar verilen kimseler tarafından doğrudan yerine getirilemez. Bu konudaki yetki icra dairelerindedir. Dolayısıyla ilgilinin icra dairesine başvurması gerekir. Her ne kadar özel hukuk alanındaki hak sahiplerinin haklarını elde etmelerine ilişkin usulleri inceleme konusu yapsa da icra-iflas hukuku da kamu hukukunun altında ele alınması gereken bir alandır. Nitekim özel hukuka ilişkin hakkın devlet eliyle ve zorlamasıyla elde edilmesine dair kurallardan oluşur. Bu bağlamda işin içine devlet zorlaması ve müdahalesinin girmesine bağlı olarak bu hukuk dalının kamu hukuku niteliği ağır basar. Bu alandaki genel kanun, 19 Haziran 1932 tarih ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'dur. Kanunda günümüze kadar birçok değişiklik yapıldığını ve yeni bir kanun oluşturulması için tasarı çalışmalarının devam ettiğini de ayrıca belirtmek gerekir.

İdari Yargılama Hukuku: İdari yargı organlarının idarenin eylem ve işlemlerini denetlerken izleyecekleri yöntem ve usulleri düzenleyen kurallardan oluşan hukuk dalıdır. Bu alandaki genel kanun 6 Ocak 1982 tarih ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'dur. İdari yargılama hukukunda idarenin yapmış olduğu eylem ve işlemlerden zarar görenlerin açmış olduğu davaya idari dava denir. Bu alanda başlıca üç tür dava vardır. Bunlar; iptal davası, tam yargı davası ve idari sözleşmeden doğan davalardır. İptal davası idari işlemin iptali için idari yargı mercileri nezdinde açılan davadır. Tam

yargı davası ise ihlal edilmiş hakkın yerine getirilmesi veya uğranılan zararın giderilmesi için açılır. Bir idari sözleşmenin uygulanması dolayısıyla idare ile ilgili ortaya çıkan uyuşmazlıklar da (tahkim yolu öngörülen idari sözleşmeler hariç) idari yargılama makamları tarafından çözüme kavuşturulurlar.

Ceza Muhakemesi Hukuku: Bir suç işlendiği şüphesiyle ortaya çıkan cezai uyuşmazlığın ne şekilde çözüme kavuşturulacağına dair kurallardan oluşan hukuk dalıdır. Ceza muhakemesi, soruşturma ve kovuşturma olmak üzere iki temel kısımdan oluşur. Suç şüphesinin ortaya çıkmasından iddianamenin mahkeme tarafından kabul edilmesine kadar olan muhakeme süreci soruşturma; iddianamenin kabulünden hükmün kesinleşmesine kadar olan muhakeme süreci ise kovuşturma olarak isimlendirilmektedir. Soruşturma sırasında suç isnadı altında bulunan kimseye şüpheli olarak ifade edilirken kovuşturma sırasında isnat altında bulunan kimseye ise sanık denilmektedir. Soruşturma temelde C. Savcısının ön planda olduğu ve onun tarafından idare edilen bir muhakeme süreci iken iddianamenin mahkeme tarafından kabulüyle başlayan kovuşturma evresi ise ceza mahkemesinin ön planda bulunduğu ve muhakemenin onun tarafından yönlendirildiği bir muhakeme sürecidir. Bu alandaki genel kanun 4 Aralık 2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'dur. Söz konusu Kanun 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Öğrenme Çıktısı



7 Yargılama hukukunun temel esaslarını açıklayabilme

Araştır 7

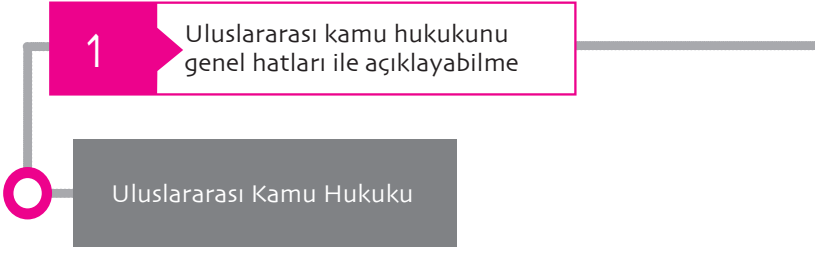
Ceza muhakemesinde şüpheli ve sanık kime denilmektedir?

İlişkilendir

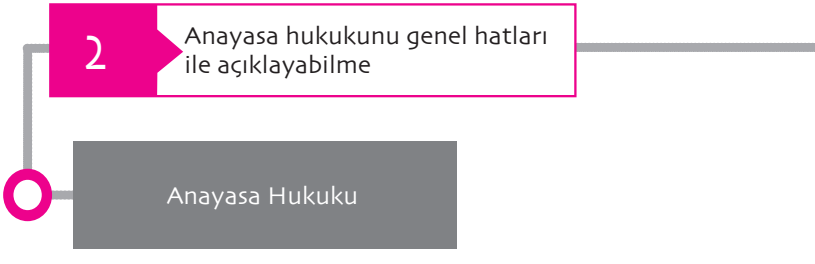
Ceza muhakemesi hukuku alanında ayrıntılı bilgi için Hakan Karakehya'nın "Ceza Muhakemesi Hukuku (Savaş Yayınevi, Ankara 2016)" adlı eserini inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

Yargılamaya ilişkin bir hukuk dalının kamu hukuku içerisinde ele alınmasının sebebini tartışınız.



Genel anlamda kamu hukukuna ilişkin yalın bir tanım vermek gerekirse kamu hukuku; devlet teşkilatını, devletin başka bir devletle veya bireylerle ilişkilerini düzenleyen hukuk kurallarının bütünüdür. Özellikle birey-devlet ilişkileri bakımından kamu hukuku ilişkisi, devletin belirli bir konuda iradesini ortaya koymasıyla ortaya çıkar. Muhatap olan bireyin bunu kabule ya da onaya ilişkin bir beyanda bulunması gerekli değildir. Bu bağlamda kamu hukuku ilişkisi tek taraflıdır. Bu tek taraflılığın doğal sonucu olarak devlet bireye karşı daha üstün konumdadır. Bununla birlikte kamu hukuku dalları içerisinde uluslararası kamu hukukunun biraz daha farklı özellikler gösterdiğini de belirtmek gerekir. Nitekim uluslararası hukukta, ulusal hukuklarda olduğu gibi devlet-birey ilişkisi değil, daha çok devlet-devlet veya devlet-uluslararası kuruluş ilişkileri düzenlenmektedir. Bu bağlamda uluslararası arenada bir devletin başka bir devlete üstünlüğü ilkesel olarak söz konusu olamayacağından, uluslararası kamu hukuku kapsamındaki hukuksal ilişkilerde bir devletin başka bir devletten daha üstün konumda bulunması, tek taraflı açıklamasıyla uluslararası hukuksal bir ilişki kurması kural olarak mümkün olmaz. Bu farklılık ise uluslararası hukukun kendine özgü yapısından kaynaklanmaktadır. Kamu hukuku içerisinde yer alan alt dalları ele alacak olursak uluslararası kamu hukuku, devletlerin birbiriyle ve uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilerini düzenleyen kurallardan oluşur. Genel kabule göre uluslararası hukukun temel kaynakları, uluslararası antlaşmalar, uluslararası örf âdet ve hukukun genel ilkeleridir.



Anayasa hukuku, devletin yönetim biçimi, erklerini ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini belirleyen ve ülkedeki bireylerin temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen anayasal kuralların toplamından oluşur. Türk anayasa hukukunun temel kaynağını 1982 anayasası oluşturur. 1982 anayasasında Türkiye Cumhuriyeti devletin hükümet sistemi olarak, güçlerin ayrılığı ilkesine dayanan ve Cumhurbaşkanlığı sistemi olarak da ifade edilen, başkanlık sistemi benimsenmiştir. 1982 Anayasasının 1. maddesinde devletin bir cumhuriyet olduğu ifade edildikten sonra, 2. maddede ise cumhuriyetin temel nitelikleri hükme bağlanmıştır. Buna göre; “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir (Anı. m.2).” 1982 anayasasına göre Türkiye Cumhuriyeti Devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç temel erki bulunmaktadır. Yasama erkini TBMM, yürütme erkini Cumhurbaşkanı, yargı erkini ise bağımsız mahkemeler oluşturur.

3

Genel Kamu hukukunu genel hatları ile açıklayabilme

Genel Kamu Hukuku

Genel kamu hukukunun temel çalışma alanları ise devletin tanımı, öğeleri, tarihsel gelişimi, devlet yapıları ve insan haklarıdır. Devleti; belirli bir toprak parçası (ülke) üzerinde egemenlik sahibi olan insan topluluğu olarak tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda devletin insan, ülke ve egemenlik olmak üzere üç temel unsuru bulunmaktadır. Bunun yanında insanların sırf insan olma vasıfları dolayısıyla doğuştan devlet karşısında bir takım haklara sahip olarak doğdukları düşüncesinin yansıması olan insan hakları kavramı da genel kamu hukuku içerisinde ele alınmaktadır.

4

Ceza hukukunun temel kavramlarını analiz edebilme

Ceza Hukuku

Bir diğer kamu hukuku dalı olan ceza hukuku, suçu, yaptırımını ve bunlara etki eden koşulları inceleme konusu yapar. Geniş anlamda ceza hukuku, maddi ceza hukuku (genel ve özel hükümler), ceza muhakemesi hukuku ve infaz hukukundan oluşur. Ancak bu başlık altında dar anlamda ceza hukukunu ifade eden maddi ceza hukuku inceleme konusu yapılacaktır. Maddi ceza hukuku da kendi içerisinde genel hükümler ve özel hükümler diye ikiye ayrılır. Genel hükümlerde kural olarak tüm suç tipleri bakımından geçerli olan hususlar ile yaptırıma etki eden koşullar inceleme konusu yapılırken özel hükümlerde gerçek anlamdaki ceza normları, bir başka deyişle suç tipleri ve yaptırımları incelenmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki ceza hukuku alanındaki genel kanun; 26 Eylül 2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'dur.

5

İdare hukukunun genel kapsamını belirleyebilme

İdare Hukuku

İdare hukuku, idarenin kuruluş ve işleyişini inceleyen hukuk dalıdır. İdare hukukunun temel konuları; idari yapı, kamu görevlileri, idari işlemler, kamu malları ve yönetimin denetimidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin idari yapılanması, genel idare örgütü ve yerinden yönetim örgütü olmak üzere ikiye ayrılır. Bununla birlikte idare kamusal faaliyetlerini idari işlemler vasıtasıyla yürütür. İdari alanda belirli bir hukuki amacı gerçekleştirmek için idarenin yapmış olduğu irade açıklamalarına idari işlem denilir. İdari işlemler tek yanlıdır, kamu yararı için yapılır ve kanuna dayanır.



1 Aşağıdakilerden hangisi kamu hukukunun içeriğinde yer alan hukuk dallarından biri **değildir**?

- A. Medeni Hukuk
- B. Vergi Hukuku
- C. Ceza Hukuku
- D. İdari Yargılama Hukuku
- E. Uluslararası Kamu Hukuku

2 Cumhurbaşkanı aşağıdakilerden hangisi tarafından seçilir?

- A. Halk
- B. TBMM
- C. Anayasa Mahkemesi
- D. Başbakan ve Bakanlar Kurulu
- E. İktidar Partisi Genel Kurulu

3 Aşağıdakilerden hangisi temelde serbest piyasa ekonomisini kabul etmekle birlikte, her birey bakımından minimum hayat standartını sağlamayı amaç edinen devlet yapısını ifade eder?

- A. Laik devlet
- B. Demokratik devlet
- C. Sosyal devlet
- D. Hukuk devleti
- E. Polis devleti

4 Bir kimsenin milletvekili seçilebilmesi için en az kaç yaşını doldurmuş olması gerekir?

- A. 18
- B. 20
- C. 21
- D. 25
- E. 30

5 Yasama dokunulmazlığı devam eden bir milletvekili hakkında aşağıdaki işlemlerden hangisi yapılabilir?

- A. Yakalama
- B. Tutuklama
- C. Delil toplama
- D. Sorgulama
- E. Yargılama

6 Aşağıdakilerden hangisi ikinci kuşak (sosyal) haklardan biridir?

- A. Mülkiyet hakkı
- B. Kişi özgürlüğü
- C. Tarafsız mahkeme önünde yargılanma hakkı
- D. Eşitlik hakkı
- E. Çalışma hakkı

7 Aşağıdakilerden hangisi ceza hukuku anlamındaki suç karşılığında öngörölmüş yaptırımlardan biridir?

- A. İdam
- B. Sürgün
- C. Adli para cezası
- D. İdari para cezası
- E. Tazminat

8 Kanunda suç karşılığında öngörölen süreli hapis cezasının alt sınırı gösterilmemişse, bu suçla ilgili temel ceza olarak en az ne kadar hapis cezası verilebilir?

- A. Bir gün
- B. On gün
- C. On beş gün
- D. Bir ay
- E. Üç ay

9 I. Yönetmelik
II. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
III. Kanun

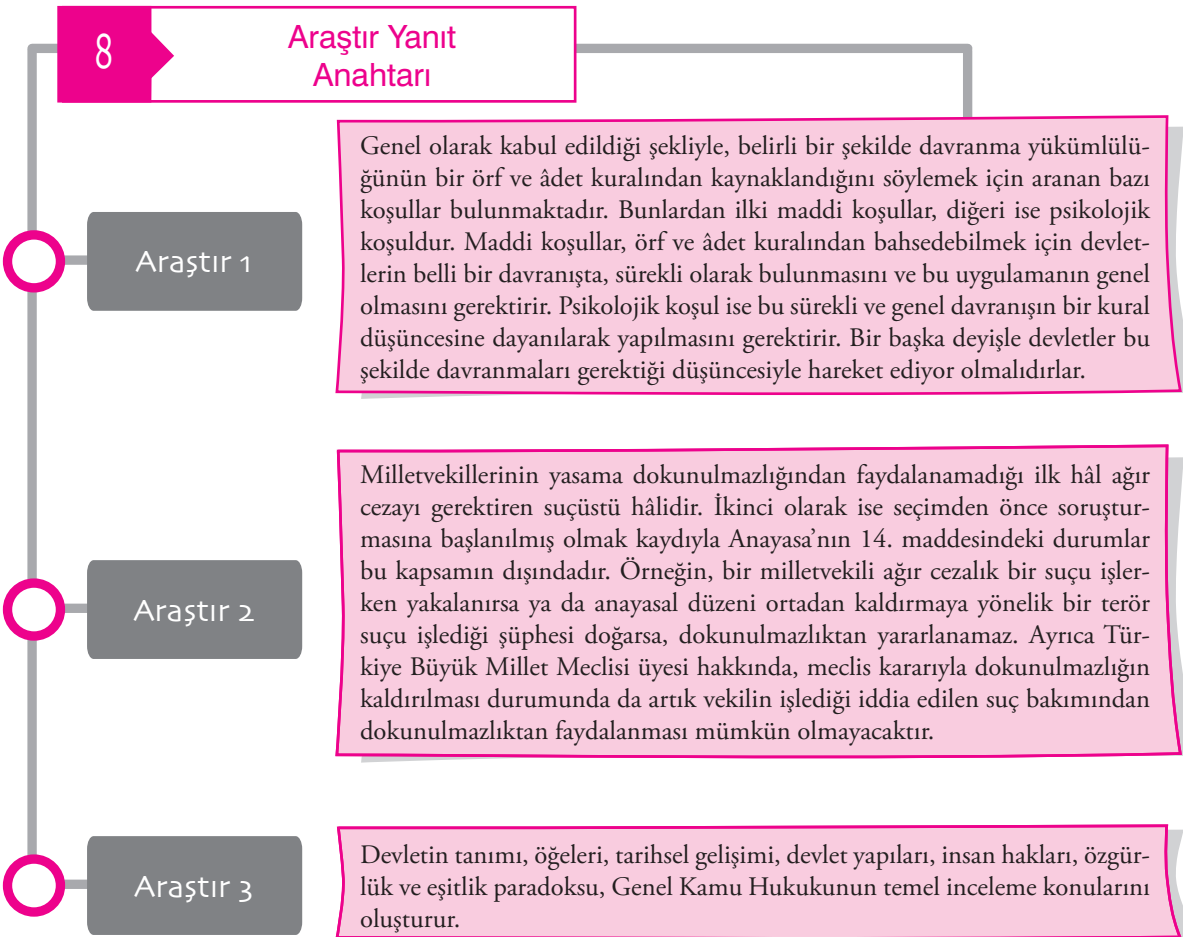
Anayasaya göre kamu tüzel kişiliği yukarıdakilerden hangisiyle kurulabilir?

- A. Yalnız I
- B. Yalnız II
- C. Yalnız III
- D. I ve II
- E. II ve III

10 Ceza muhakemesinde kovuşturma ne zaman başlar?

- A. İddianamenin mahkemeye verilmesiyle
- B. İddianamenin mahkeme tarafından kabulüyle
- C. Sanığın sorgusunun yapılmasıyla
- D. Şüphelinin ifadesinin alınmasıyla
- E. Savcının esas hakkındaki mütalaasıyla

| | | | |
|------|--|-------|---|
| 1. A | Yanıtınız yanlış ise “Giriş” konusunu yeniden gözden geçiriniz. | 6. E | Yanıtınız yanlış ise “Genel Kamu Hukuku” konusunu yeniden gözden geçiriniz. |
| 2. A | Yanıtınız yanlış ise “Anayasa Hukuku” konusunu yeniden gözden geçiriniz. | 7. C | Yanıtınız yanlış ise “Ceza Hukuku” konusunu yeniden gözden geçiriniz. |
| 3. C | Yanıtınız yanlış ise “Anayasa Hukuku” konusunu yeniden gözden geçiriniz. | 8. D | Yanıtınız yanlış ise “Ceza Hukuku” konusunu yeniden gözden geçiriniz. |
| 4. A | Yanıtınız yanlış ise “Anayasa Hukuku” konusunu yeniden gözden geçiriniz. | 9. E | Yanıtınız yanlış ise “İdare Hukuku” konusunu yeniden gözden geçiriniz. |
| 5. C | Yanıtınız yanlış ise “Anayasa Hukuku” konusunu yeniden gözden geçiriniz. | 10. B | Yanıtınız yanlış ise “Yargılama Hukuku” konusunu yeniden gözden geçiriniz. |



8

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 4

Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir. Bu nedenle bir suçla ilgili olarak kanunda adli para cezasının alt sınırı gösterilmemişse temel ceza olarak en az verilebilecek miktar beş gündür. Daha sonra kişinin ödeyeceği somut ceza belirlenirken en az yirmi ve en fazla yüz Türk lirası olan bir gün karşılığı adli para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsi hâlleri göz önünde bulundurularak takdir edilecek (TCK m.52), daha sonra da 5 gün ile çarpılacaktır.

Araştır 5

İdarenin kamu malları üzerinde koruma, kullanma, gelir ve ürünlerinden yararlanma, genel ve özel olarak başkalarını yararlandırma, kamu malı olmaktan çıkarma gibi yetkileri vardır. Bunun dışında kamu kuruluşları, anayasal çerçevede ve kanuna uygun olarak özel mülkiyet içerisindeki bazı malları kamulaştırma imkânına da sahiptirler. Kamu malları devlete ait olan mallar demektir. Bunlar satılamazlar, kamulaştırılmazlar, haczedilemezler, vergiye tabi değildirler ve kural olarak bunlara verilen zarar nedeniyle şahıslara ait olan mallara verilen zarara oranla daha ağır yaptırımlar öngörülmüştür.

Araştır 6

Vergi hukukun temel ilkelerini; genellik, adalet ve kanunilik oluşturmaktadır. Genellik ilkesi, kural olarak, ayrımcılık yapılmaksızın herkesten vergi alınmasını ifade eder. Vergide adalet, vergilendirmenin mali güce göre yapılmasını vurgulayan bir ilkedir. Kanunilik ilkesi ise verginin kanunla konulmasını, değiştirilmesini ve kaldırılmasını ifade etmektedir.

Araştır 7

Ceza muhakemesi, soruşturma ve kovuşturma olmak üzere iki temel kısımdan oluşur. Suç şüphesinin ortaya çıkmasından iddianamenin mahkeme tarafından kabul edilmesine kadar olan muhakeme süreci soruşturma; iddianamenin kabulünden hükmün kesinleşmesine kadar olan muhakeme süreci ise kovuşturma olarak isimlendirilmektedir. Soruşturma sırasında suç isnadı altında bulunan kimseye şüpheli olarak ifade edilirken kovuşturma sırasında isnat altında bulunan kimseye ise sanık denilmektedir.

Kaynakça

- Aydın, U. (2008). **Hukukun Temel Kavramları**, Nisan Kitabevi, Eskişehir.
- Bozkurt, E. (1999) **Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Çeçen, A. (1995). **İnsan Hakları**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Gören, Z. (1995). **Temel Hak Genel Teorisi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Gözler, K. (2010). **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Gözler, K. (2012). **Hukukun Temel Kavramları**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Kaboğlu, İ. Ö. (1996). **Dayanışma Hakları**, TODAİE Yayını, Ankara.
- Kapani, M. (1976). **Kamu Hürriyetleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara.
- Kara, U. (2004) **Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü**, Maki Basın Yayın, Ankara.
- Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2012). **İ. Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Özbudun E. (2000). **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara.
- Pazarcı, H. (2001). **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Cilt.1, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Pierson, C. (2000). **Modern Devlet**, Çev. Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları, İstanbul.
- Sur, M. (2013). **Uluslararası Hukukun Esasları**, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Tanör B. ve Yüzbaşıoğlu N. (2006). **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, İstanbul.
- Toroslu, N. (2005). **Ceza Hukuku Genel Kısım**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Toroslu, N. ve Feyzioğlu, M. (2006) **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Uygun, O. (2000). "İnsan Hakları Kuramı" **İnsan Hakları Derlemeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Varansel, M. (2010). **Devlet ve Refah Toplumu**, İkinci Adama Yayınları, İstanbul.
- Zabunoğlu, Y. K. (1973) **Kamu Hukukuna Giriş-Devlet**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

